

**XIX међународни научни скуп „Правнички дани –
Проф. др Славко Царић”
„ПРАВО, НАУКА И ДРУШТВО – АКТУЕЛНА
ПИТАЊА И ПЕРСПЕКТИВЕ”**

**XIX International scientific meeting „Legal days –
Prof. Slavko Carić, PhD”
„LAW, SCIENCE AND SOCIETY – THE CURRENT
ISSUES AND PERSPECTIVES”**

Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
The University of Business Academy in Novi Sad
The Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad

Нови Сад, 23. септембар 2022.

Зборник радова са XIX међународног научног скупа

„Правнички дани – Проф. др Славко Царић“
„ПРАВО, НАУКА И ДРУШТВО – АКТУЕЛНА ПИТАЊА И ПЕРСПЕКТИВЕ“

23. септембар 2022. године у Новом Саду,
у организацији Универзитета Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

Издавач:

Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
Гери Кароља бр. 1, телефон: 021/ 400 - 499
Web: www.pravni-fakultet.info

Рецензенти:

Др Мирко Кулић   **Др Гордана Бејатовић,**
редовни професор   ванредни професор

Др Милан Почуча   **Др Јелена Стојшић Дабетих,**
редовни професор   ванредни професор

Др Владимир Козар   **Др Сања Шкорић,**
редовни професор   ванредни професор

Др Милош Марковић   **Др Маријана Младенов,**
редовни професор   ванредни професор

Др Јелена Матијашевић   **Др Срђан Дамњановић**
редовни професор   ванредни професор

Др Предраг Мирковић   **Др Марко Станковић,**
ванредни професор   доцент

Др Дарко Голић   **Др Маја Суботин**
ванредни професор   доцент

Др Јоко Драгојловић
ванредни професор

За издавача:

Др Мирко Кулић, редовни професор

Уредник:

Др Милан Почуча, редовни професор

Штампа:

НС Мала књига плус, Нови Сад

Тираж: 150

ISBN 978-86-86121-51-6

Научни одбор:

ПРОФ. ДР МИЛАН ПОЧУЧА - председник Научног одбора

Продекан за науку, квалитет и развој и шеф Грађанскоправне катедре на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРКО ЦАРИЋ

Ректор Универзитета Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРИЈАНА ЦАРИЋ

Председник Савета Универзитета Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МИРКО КУЛИЋ

Декан Правног факултета за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРИЈАНА ДУКИЋ МИЈАТОВИЋ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе Универзитет Привредна академија у Новом Саду и ванредни професор Факултета техничких наука Универзитета у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ПРЕДРАГ МИРКОВИЋ

Продекан за наставу и ванредни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРИЈАНА МЛАДЕНОВ

Продекан за међународну сарадњу и ванредни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ЗОРАН ПАВЛОВИЋ

Шеф Кривичноправне катедре на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ДАРКО ГОЛИЋ

Шеф Теоријске и јавноправне катедре на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ЖЕЉКО БЈЕЛАЈАЦ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ЈЕЛЕНА МАТИЈАШЕВИЋ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР КОЗАР

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР САЊА ШКОРИЋ

Ванредни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ДУШАНКА ЂУРЂЕВ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР ЦАТИЕВ

Шеф катедре Кривичноправних наука Руске академије за адвокатуру и нотаријат | Руска Федерација

АКАДЕМИК ДР НЕДЕЉКО СТАНКОВИЋ

Европски универзитет Брчко дистрикт и Ректор Европског универзитета „Kallos” Тузла и | Босна и Херцеговина

АКАДЕМИК ДР БРАНКО ВУЧКОВИЋ, ЕМЕРИТУС

Универзитет „Адриатик“ – Бар, Факултет за пословну економију и право | Република Црна Гора

АКАДЕМИК ДР ВЕСНА ВУЧКОВИЋ

Судија, в.д. председника Врховног суда Црне Горе, Универзитет „Адриатик“ – Бар, Факултет за медитеранске пословне студије, Тиват | Република Црна Гора

PROF. DR DR. WOLFGANG ROHRBACH

Akademik Evropske akademije nauka u Salzburgu | Austrija

PROF. DR VANO TSERTSVADZE

Georgian Institute of Public Affairs | Gruzija

PROF. DR. AMER FAKHOURY

Dean College of Law American University in the Emirates | Ujedinjeni Arapski Emirati

ПРОФ. ДР РУДИКА ГМАЈНИЋ

Професор на Медицинском факултету у Осијеку и члан Хрватске академије медицинских наука | Република Хрватска

ДОЦ. ДР ЈАН ЈАНАЋ

Доцент на Факултету за менаџмент, Универзитет Коменски Братислава | Република Словачка

ДОЦ. ДР БРАНИСЛАВ ДУДИЋ

Доцент на Факултету за менаџмент, Универзитет Коменски Братислава | Република Словачка

ПРОФ. ДР НЕЂО ДАНИЛОВИЋ

Редован професор Универзитет Никола Тесла у Београду и председник међународног удружења методолога друштвених наука у Београду | Република Србија

ПРОФ. ДР АЛБИНА ФАЗЛОВИЋ

Ванредни професор Европском универзитету Брчко дистрикт на Европском универзитету „Kallos” Тузла | Босна и Херцеговина

ПРОФ. ДР ЗОРАН ФИЛИПОВСКИ

Проректор за међународну сарадњу, Интернационални „Vision” Универзитет | Северна Македонија

PROF. DR ALEXIOS PANAGOPOULOS

University Neapolis Paphos Cyprus, master studys in public law and administration | Republika Kipar

ПРОФ. ДР НЕБОЈША ШАРКИЋ

Декан Правног факултета, Универзитета Унион у Београду | Република Србија

ДР МИШО ЂУРКОВИЋ

Научни саветник, Директор Института за Европске студије у Београду | Република Србија

ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР ЧЛОВИЋ

Директор Института за упоредно право у Београду | Република Србија

ПРОФ. ДР БОГДАН ВУКОСАВЉЕВИЋ

European Research Institute for Strategic Studies | Словенија

ПРОФ. ДР МИЛОШ МАРКОВИЋ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

Организациони одбор:

ПРОФ. ДР ЈОКО ДРАГОЈЛОВИЋ - Председник Организационог одбора

ПРОФ. ДР ИВАН ЈОКСИЋ

ПРОФ. ДР ЈЕЛЕНА СТОЈШИЋ ДАБЕТИЋ

ПРОФ. ДР НЕНАД БИНГУЛАЦ

ДОЦ. ДР НЕНАД СТЕФАНОВИЋ

ДОЦ. ДР МАРКО СТАНКОВИЋ

ДОЦ. ДР ДАЛИБОР КРСТИНИЋ

ДОЦ. ДР МАЈА СУБОТИН

ДОЦ. ДР ВЛАДИМИР ШЕБЕК

МСР ИСИДОРА МИЛОШЕВИЋ

МСР АЊА КОПРИВИЦА

МСР МАРА ДЕСПОТОВ

МСР ТАМАРА КРСТИЋ

Секретар:

МСР АЊА КОПРИВИЦА, асистент

Dr Zoran Filipovski, redovni profesor
 Međunarodni univerzitet Vision, Severna Makedonija

Dr Milena Galetin, docent
 Educons univerzitet, Sremska Kamenica;
 Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu
 Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu

ULOGA SAVETA EVROPE U KREIRANJU PRAVNE REGULATIVE U OBLASTI VEŠTAČKE INTELIGENCIJE

Apstrakt:

Svedoci smo da se na utvrđivanju pravne regulative u oblasti veštačke inteligencije intenzivno radi i to kako na nacionalnim, tako i na međunarodnom novou. Autori se u radu bave delatnošću Saveta Evrope u ovoj oblasti, koja je usmerena na kreiranju i usvajanju Evropske konvencije o veštačkoj inteligenciji. Nakon uvodnih razmatranja i analize do sada preduzetih koraka, posebno se fokusiraju na dokument Ad hoc Komiteta Saveta Evrope za veštačku inteligenciju - Mogući elementi pravnog okvira o veštačkoj inteligenciji, zasnovanog na standardima Saveta Evrope o ljudskim pravima, demokratiji i vladavini prava. U zaključnim razmatranjima ukazuju na potrebe i moguće pravce daljeg pravnog regulisanja ove oblasti.

Ključne reči: *pravna regulativa u oblasti veštačke inteligencije, Komitet Saveta Evrope za veštačku inteligenciju, Evropska konvencije o veštačkoj inteligenciji.*

I POJAM I UVODNA RAZMATRANJA O VEŠTAČKOJ INTELIGENCIJI

U javnosti preovlađuje shvatanje da je veštačka inteligencija najvažniji tehnološki napredak našeg vremena, jer njena primena menja način života, rada i našu percepciju sveta. Prema mišljenjima akademske zajednice, definiše se kao grana računarske nauke koja podrazumeva razvoj računarskih programa ili aplikacija za obavljanje zadataka koji bi zahtevali korišćenje ljudske inteligencije. Veštačka inteligencija je sistem, alat koji omogućava kontrolu i pregled informacija i analiziranih podataka za donošenje boljih odluka¹⁾.

Povezanost veštačke inteligencije sa ljudskim pravima nameće mnoga važna pitanja, pre svega, zbog njene uloge u budućnosti, u odnosu na funkcionisanje demokratskih procesa u društvenom razvoju zemalja. To zauzvrat znači da dijalog u vezi sa etikom veštačke inteligencije treba da se razvija kako bi se predvidele moguće implikacije na ljudska prava. Takav proces je neophodan jer je ova tehnologija u različitim oblicima ugrađena u postojeće društvene institucije koje su u korelativnom odnosu sa ljudskim pravima. Uticaj veštačke inteligencije, pozitivan ili negativan, na ljudska prava pojedinih pojedinaca ili grupa nije ujednačen u društvu. Sve ovo nas navodi na zaključak da predstavlja i rizik i korist, a to samo ukazuje na činjenicu da treba raditi na razvoju njegovih koristi u pravcu promocije i zaštite naših standarda. Primera radi, iz analiza vezanih za metodologiju rada obrade podataka o ličnosti, zabrinutost se odnosi na zaobilaženje standarda usmerenih na prava, obradu i razvrstavanje podataka ljudi u kategorije koje mogu dovesti do različitih oblika diskriminacije i segregacije. Takođe, po mišljenju stručne javnosti, niz algoritama

¹⁾ *Virginia Dignum, Professor of Social and Ethical Artificial Intelligence at the University of Umeå and member of the European Commission High Level Expert Group on Artificial Intelligence, Round table on artificial intelligence and the future of democracy, Strasbourg, 20 september 2019.*

za prepoznavanje osoba, veštačka inteligencija rizikuje da se koristi za ograničavanje legitimne slobode govora i izražavanja, prava na privatnost, slobodu okupljanja i slobodu kretanja²⁾.

Veštačka inteligencija ima globalni uticaj, pa je stalna globalna saradnja međunarodnih organizacija i vlada sve prisutnija.

Kao vodeća panevropska organizacija za zaštitu ljudskih prava i vladavine prava, Savet Evrope, u okviru svojih aktivnosti na zaštiti ljudskih prava, kontinuirano pomaže svojim zemljama članicama da iskoriste mogućnosti tehnoloških inovacija. Njeni trenutni napore odnose se na aktivnosti na izgradnji sveobuhvatne politike za regulisanje dizajna, razvoja i upotrebe sistema veštačke inteligencije³⁾.

Preporuka „Tehnološka konvergencija, veštačka inteligencija i ljudska prava“⁴⁾ usvojena je 2017. godine, kao rezultat aktivnosti Parlamentarne skupštine, dok je Komitet ministara Saveta Evrope 2018. godine usvojio Preporuku „O ulogama i odgovornostima internet posrednika“⁵⁾, a 2019. godine Deklaraciju o manipulativnim sposobnostima algoritamskih procesa⁶⁾, dok je Skupština svoje aktivnosti, 2019. godine, usmerila na pripremu nacrtu izveštaja „Potreba za demokratskim upravljanjem veštačkom inteligencijom“⁷⁾. U maju 2019. godine, Poverenica za ljudska prava, objavila je, Preporuku „Veštačka inteligencija: 10 koraka za zaštitu ljudskih prava“⁸⁾.

Globalno, prema pojedinim studijama, preduzeto je 60 inicijativa za regulisanje veštačke inteligencije, uglavnom u pravcu izrade indikativnih etičkih smernica i samoregulacije. U kontekstu ovoga, 2019. godine usvojene su Etičke smernice za pouzdanu veštačku inteligenciju⁹⁾, koje je pripremila nezavisna ekspertska grupa na visokom nivou za veštačku inteligenciju koju je osnovala Evropska komisija; Preporuka koju je objavio Savet OECD za veštačku inteligenciju¹⁰⁾; Etički usklađen dizajn od IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers)¹¹⁾; kao i Montrealska deklaracija o odgovornom razvoju veštačke inteligencije¹²⁾, usvojena od strane Saveta Evrope.

U dosadašnjem radu Savet Evrope je razvio studije, smernice i preporuke koje su analizirale potencijalne uticaje veštačke inteligencije na standarde za ljudska prava, demokratiju i vladavinu prava koje je usvojila ova organizacija. Veštačka inteligencija kao međuresorna tema je predmet

2) „Ready for future challenges –Reinforcing the Council of Europe”, Report by the Secretary-General for the Ministerial Session in Helsinki, 16-17 May 2019.

3) *Council of Europe work on Artificial Intelligence, Information Documents SG/Inf(2019)21*, 2 July 2019.

4) *Technological convergence, artificial intelligence and human rights*, Recommendation 2102 (2017)1, Parliamentary Assembly, Council of Europe.

5) *Recommendation CM/Rec(2018)2 of the Committee of Ministers to member States on the roles and responsibilities of internet intermediaries*, Adopted by the Committee of Ministers on 7 March 2018 at the 1309th meeting of the Ministers’ Deputies.

6) *Declaration by the Committee of Ministers on the manipulative capabilities of algorithmic processes*, Adopted by the Committee of Ministers on 13 February 2019 at the 1337th meeting of the Ministers’ Deputies.

7) *Need for democratic governance of Artificial Intelligence, Report1*, Committee on Political Affairs and Democracy Rapporteur: Ms Deborah BERGAMINI, Italy, Group of the European People’s Party, Reference to Committee: Doc 14868, Ref. 4445 of 12 April 2019. Council of Europe.

8) *Unboxing Artificial Intelligence: 10 steps to protect Human Rights*, Commissioner for Human Rights, Council of Europe, May 2019.

9) *Ethics Guidelines for Trustworthy AI*, High-Level Expert Group on Artificial Intelligence, European Commission B-1049 Brussels Document made public on 8 April 2019.

10) *Recommendation of the Council on Artificial Intelligence*, OECD/LEGAL/0449, Adopted on: 22/05/2019.

11) *The IEEE Global Initiative on Ethics of Autonomous and Intelligent Systems*, „The IEEE Global Initiative”, 2019.

12) *Council of Europe work on Artificial Intelligence, Information Documents SG/Inf(2019)21*, 2 July 2019.

aktivnosti Saveta u različitim oblastima kao što su zaštita podataka, pravosuđe, krivično pravo, izbori, borba protiv diskriminacije, rodna ravnopravnost, kultura, mladi i obrazovanje.

U oblasti ljudskih prava i vladavine prava usvojene su Studija o dimenzijama ljudskih prava tehnika automatizovane obrade podataka o dimenzijama ljudskih prava tehnika automatizovane obrade podataka (posebno algoritama) i mogućim regulatornim implikacijama¹³); Studija implikacija naprednih digitalnih tehnologija (uključujući sisteme veštačke inteligencije) na koncept odgovornosti u okviru ljudskih prava¹⁴); Smernice T-PD o veštačkoj inteligenciji i zaštiti podataka i o zaštiti pojedinaca u pogledu obrade ličnih podataka u svetu velikih podataka¹⁵).

U oblasti pravosuđa, Evropska komisija za efikasnost pravosuđa (CEPEJ) usvojila je Evropsku etičku povelju u upotrebi veštačke inteligencije u pravosuđu¹⁶); Evropski komitet za pravnu saradnju (CDCJ) radi na mehanizmima za rešavanje sporova na mreži („ODR“), uključujući moguće primene veštačke inteligencije u takvim sistemima¹⁷); Evropski komitet za probleme kriminala (CDPC) radi na izveštaju o izazovima krivičnog prava u vezi sa napredkom u robotici, veštačkoj inteligenciji i pametnim autonomnim mašinama (uključujući samovozeće automobile i dronove).

Evropski komitet za demokratiju i upravljanje (ECDG) kao međuvladin forum Saveta Evrope, gde se sastaju predstavnici država članica radi razvijanja evropskih standarda za razmenu i praćenje stanja demokratskog upravljanja, nastavio je da doprinosi ukupnom radu na veštačkoj inteligenciji i njen uticaj na demokratiju i upravljanje, kao i sprovođenju konvencija i preporuka iz svoje nadležnosti. U saradnji sa Venecijanskom komisijom, usvojen je Izveštaj Venecijanske komisije o digitalnim tehnologijama i izborima¹⁸), kao i rad Odeljenja za demokratsko upravljanje uticajima koji AI može imati na izborne cikluse. Iz izveštaja pripremljenih za rad ovog resora može se zaključiti da trenutno nema upotrebe veštačke inteligencije u izbornom ciklusu. Oslanjanje na (moguću) buduću opštu veštačku inteligenciju za bolje donošenje odluka bi praktično značilo kraj demokratije kakvu danas poznajemo. Međutim, tehnike veštačke inteligencije se sve više koriste u drugim oblastima, uključujući i pravosuđe.

Podsećajući da je rodna ravnopravnost od centralnog značaja za zaštitu ljudskih prava, funkcionisanje demokratije i dobrog upravljanja, što podrazumeva jednaka prava za žene i muškarce, devojčice i dečake, i da diskriminacija po osnovu pola predstavlja kršenje ljudskih prava i prepreka uživanju ljudskih prava i osnovnih sloboda, u oblasti borbe protiv diskriminacije, usvojene su: Preporuka Komiteta ministara za sprečavanje i borbu protiv seksizma, uključujući

¹³) *Study on the human rights dimensions of automated data processing techniques (in particular algorithms) and possible regulatory implications*, Council of Europe, 2018.

¹⁴) *Study of the implications of advanced digital technologies (including AI systems) for the concept of responsibility within a human rights framework*, Rapporteur: Karen Yeung, DGI(2019)05, the Committee of Ministers of the Council of Europe, 2018 – 2019.

¹⁵) *T-PD guidelines on AI and data protection and on the protection of individuals with regard to the processing of personal data in a world of Big Data*, Strasbourg, 25 January 2019, Council of Europe.

¹⁶) *European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment*, Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018).

¹⁷) *Online Dispute Resolution Mechanisms in Civil and Administrative Court Proceedings*, Guidelines adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 16 June 2021.

¹⁸) *Joint Report of the Venice Commission and of the Directorate of Information Society and Action against Crime of the Directorate General of Human Rights and Rule of Law (DGI), on Digital Technologies and Elections*, adopted by the Council of Democratic Elections at its 65th meeting (Venice, 20 June 2019) and by the Venice Commission at its 119th Plenary Session (Venice, 21-22 June 2019).

posebne odredbe u vezi sa tehnologijom i AI¹⁹⁾; Studija ECRI o „Diskriminaciji, veštačkoj inteligenciji i algoritamskom donošenju odluka²⁰⁾”.

Značaj aktivnosti Saveta Evrope je u ovoj oblasti očigledan, a posebno što ističe etičke standarde i vrednosti i razvijanje jedinstvenog sistema na evropskom kontinentu, gde države imaju obavezu da poštuju odredbe Evropske konvencije o ljudskim pravima²¹⁾.

II AD HOC KOMITET ZA VEŠTAČKU INTELIGENCIJU – CAHAI

Jedno od osnovnih tela Saveta Evrope koje koordiniše aktivnosti koje su vezane za veštačku inteligenciju je Ad hoc Komitet za veštačku inteligenciju, osnovan 2019. godine, čija je funkcija da ispita izvodljivost i potencijalne elemente pravnog okvira za razvoj, dizajn i primenu veštačke inteligencije, zasnovanih na standardima Saveta Evrope o ljudskim pravima, demokratiji i vladavini prava.

U tom kontekstu, aktivnosti koje je ovo telo trebalo da preduzme, odnosile su se na praćenje: a) standarda Saveta Evrope relevantnih za projektovanje, razvoj i primenu digitalne tehnologije, u oblasti ljudskih prava, demokratije i vladavine prava, posebno na osnovu postojećih pravnih instrumenata, b) relevantnih postojećih univerzalnih i regionalnih međunarodnopravnih instrumenata, rad drugih tela Saveta Evrope kao i stalni rad u drugim međunarodnim i regionalnim organizacijama, c) rodne perspektive, izgradnju kohezivnih društava i promovisanje i zaštitu prava osoba sa invaliditetom u obavljanju njihovih zadataka²²⁾.

Komitet čine predstavnici 46 država članica, čija stručnost je priznata u oblasti digitalnog upravljanja i pravnih implikacija funkcionisanja različitih oblika veštačke inteligencije, predstavnici država posmatrača²³⁾, predstavnici drugih tela i sektora Saveta Evrope²⁴⁾, predstavnici drugih međunarodnih i regionalnih organizacija²⁵⁾, kao i predstavnici privatnog sektora, civilnog društva, istraživačkih i akademskih institucija. Od 2022. godine, ovaj komitet funkcioniše pod novim nazivom Komitet za veštačku inteligenciju (CAI).

Odbor za veštačku inteligenciju je u mandatnom periodu usvojio više izveštaja o radu i dokumenata koji su u okviru njegovih nadležnosti u pogledu analize i pripreme zakonskih mehanizama za projektovanje, razvoj i primenu digitalnih tehnologija, u oblasti ljudskih prava, demokratije i vladavine prava, uz korišćenje iskustava rada drugih tela Saveta Evrope, sa akcentom na rodnu perspektivu, u izgradnji društvene kohezivnosti. U tom kontekstu, treba napomenuti da je 2020. godine Komitet za veštačku inteligenciju (CAHAI) pripremio „Izveštaj o napretku²⁶⁾” kao i „Studiju izvodljivosti²⁷⁾” kako bi interdisciplinarno, uz angažovanje drugih tela Saveta Evrope, ispitao izvodljivost i potencijalni elementi pravnog okvira za razvoj, dizajn i primenu veštačke inteligencije.

¹⁹⁾ *Committee of Ministers' Recommendation to prevent and combat sexism, including specific provisions regarding technology and AI*; Strasbourg, 8 February 2019 GEC(2018)10 Revised 2.

²⁰⁾ *ECRI study on „Discrimination, Artificial Intelligence and Algorithmic decision-making”*, Study by Prof. Frederik Zuiderveen Borgesius Professor of Law, Institute for Computing and Information Sciences (iCIS), Radboud University Nijmegen, and Researcher at the Institute for Information Law, University of Amsterdam (the Netherlands), Council of Europe – 2018.

²¹⁾ *Human Rights in the Digital Age*, 131st Session of the Committee of Ministers (Hamburg Video Conference), CM/Del/Dec(2021)131/2b 21 May 2021.

²²⁾ www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/cahai.

²³⁾ Kanada, Sveta stolica, Izrael, Japan, Meksiko i Sjedinjene Američke Države.

²⁴⁾ Sekretarijat Parlamentarne skupštine, Kancelarija Poverenika za ljudska prava i međuvladine komisije koje se bave pitanjima veštačke inteligencije.

²⁵⁾ Evropska unija, Ujedinjene nacije/UNESCO, OECD i OEBS.

²⁶⁾ Ad hoc Committee on Artificial Intelligence (CAHAI), *Progress report*, 23 September 2020.

²⁷⁾ Ad hoc Committee on Artificial Intelligence (CAHAI) *Feasibility Study*, Strasbourg, 17 December 2020.

U Studiji izvodljivosti *ad hoc* Komiteta Saveta Evrope za veštačku inteligenciju je istaknuto da se instrumenti koji se tiču ljudskih prava, uključujući i Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o socijalnim, ekonomskim i kulturnim pravima, kao i Povelja EU o osnovnim pravima, primenjuju u svim oblastima, i *online* i *offline* i bez obzira koja se tehnologija koristi, pa tako i u kontekstu upotrebe sistema veštačke inteligencije. Pitanje je međutim da li su ovi instrumenti dovoljni da odgovore na izazove koje veštačka inteligencija nosi i obezbede poštovanje standarda Saveta Evrope o ljudskim pravima, demokratiji i vladavini prava prilikom njihove primene. U Studiji je potvrđeno da ne postoji takav pravni instrument na međunarodnom nivou, već postoje instrumenti koji se parcijalno bave određenim aspektima primene veštaka inteligencije²⁸⁾. CAHAI je, međutim, ovde istakao da ne postoji pravni vakuum u ovoj oblasti, već da je u pitanju postojanje brojnih materijalnih i procesno pravnih praznina. Istaknuto je, između ostalog, da su u postojećim pravnim dokumentima prava i obaveze formulisane opšte ili široko, pa može da dođe do poteškoća u njihovoj interpretaciji u kontekstu primene veštačke inteligencije; neki od osnovnih načela zaštite ljudskih prava, demokratije i vladavine prava u kontekstu veštačke inteligencije nisu još uvek potvrđeni; ukazuju na nesigurnosti koje nastaju zbog prekograničnog uticaja primene veštačke inteligencije²⁹⁾.

Komitet u Studiji izvodljivosti zaključuje da je neophodan novi pravni okvir³⁰⁾, koji bi trebalo da ima za cilj rešavanje ovih nedostataka, kao i da bi pravna regulativa trebalo da sadrži obavezujuće odredbe koje se odnose na zaštitu ljudskih prava, demokratije i vladavine prava u kontekstu veštačke inteligencije, kako bi se osigurao sveobuhvatniji nivo zaštite bez obzira na to koji je sektor u pitanju³¹⁾. Pri tome navodi mogućnosti u vezi sa pravnom regulativom u ovoj oblasti. Sa jedne strane postoji mogućnost modernizacije postojećih obavezujućih instrumenata – bilo da se donese dodatni protokol uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima koji se odnosi na primenu sistema veštačke inteligencije ili da se izvrše izmene postojećih instrumenata kao što je na primer Budimpeštanska konvencija³²⁾ ili Konvencija 108+³³⁾ ili kombinacija ova dva pristupa. Druga mogućnost je usvajanje potpuno novog obavezujućeg pravnog dokumenta – konvencije ili okvirne konvencije. U oktobru 2020. godine je Parlamentarna skupština Saveta Evrope (PACE) preporučila „da Komitet ministara podrži razradu „pravno obavezujućeg instrumenta” koji reguliše veštačku inteligenciju, moguće u obliku konvencije”, kao i da osigura da ovakav pravno obavezujući instrument bude zasnovan na sveobuhvatnom pristupu, da se bavi čitavim životnim ciklusom sistema zasnovanih na veštačkoj inteligenciji, da bude upućen svim zainteresovanim stranama i da uključuje mehanizme koji će obezbediti njegovu implementaciju³⁴⁾.

²⁸⁾ Feasibility Study, Ad hoc Committee on Artificial Intelligence (CAHAI), Council of Europe, CAHAI(2020)23, Strasbourg, 17 December 2020, str. 18.

²⁹⁾ *Ibid.*, str. 22 i dalje.

³⁰⁾ Leslie, D., Burr, C., Aitken, M., Cows, J., Katell, M., and Briggs, M. (2021). *Artificial intelligence, human rights, democracy, and the rule of law: a primer*. The Council of Europe. Council of Europe and The Alan Turing Institute, June 2021, str. 6.

³¹⁾ Feasibility Study, Ad hoc Committee on Artificial Intelligence (CAHAI), Council of Europe, CAHAI(2020)23, Strasbourg, 17 December 2020, str. 25.

³²⁾ *Convention on Cybercrime*, ETS No. 185 („Budapest Convention”), Council of Europe, 2001.

³³⁾ *Convention 108 + Convention for the protection of individuals with regard to the processing of personal data*, Council of Europe, 2018.

³⁴⁾ Feasibility Study, Ad hoc Committee on Artificial Intelligence (CAHAI), Council of Europe, CAHAI(2020)23, Strasbourg, 17 December 2020, str. 45 i dalje.

III MOGUĆI ELEMENTI PRAVNOG OKVIRA O VEŠTAČKOJ INTELIGENCIJI, ZASNOVANOG NA STANDARDIMA SAVETA EVROPE O LJUDSKIM PRAVIMA, DEMOKRATIJI I VLADAVINI PRAVA

U nastavku teksta ćemo ukazati na sledeći korak u ovom procesu - dokument *Ad hoc* Komiteta za veštačku inteligenciju - *Mogući elementi pravnog okvira o veštačkoj inteligenciji, zasnovanog na standardima Saveta Evrope o ljudskim pravima, demokratiji i vladavini prava*, iz decembra 2021. godine³⁵⁾. Ovaj dokument sadrži elemente pravno obavezujućeg instrumenta, ali i elemente mogućih dodatnih pravnih instrumenata, kao što je Procena uticaja na ljudska prava, demokratiju i vladavinu prava i komplementarne elemente koji se odnose na primenu veštačke inteligencije u javnom sektoru. Nakon uvodnog dela, drugi deo dokumenta je posvećen elementima koji bi mogli da budu deo opšteg pravno obavezujućeg instrumenta, dok je treći deo posvećen elementima koji bi mogli da budu mogući dodatni pravni instrumenti. Svakako da nisu predviđeni detaljni tehnički parametri za kreiranje, razvoj i primenu sistema veštačke inteligencije u ovom dokumentu.

U samoj izradi dokumenta je učestvovalo više radnih grupa CAHAI, a pored mnogih benefita, se ističe da primena veštačke inteligencije može da predstavlja rizik po ljudska prava, demokratiju i vladavinu prava, te da bi se sprečili i/ili smanjili ovi rizici neophodan je odgovarajući pravni okvir koji je utemeljen na Standardima Saveta Evrope o ljudskim pravima, demokratiji i vladavini prava³⁶⁾. On bi, kao što je već istaknuto, prema shvatanju Komiteta, trebalo da ima formu opšteg pravno obavezujućeg instrumenta, a njegov cilj je obezbeđenje potpunog poštovanja ljudskih prava, funkcionisanja demokratije i vladavine prava, kao i zaštite ljudskog dostojanstva prilikom kreiranja, razvoja i primene sistema veštačke inteligencije, bez obzira da li ove aktivnosti preduzimaju javni ili privatni akteri. Takođe, navodi se da bi ovaj instrument trebalo da sadrži odredbu koja definiše polje njegove primene, kao i da bi sve definicije trebalo da budu kompatibilne sa drugim relevantnim instrumentima koji se odnose na ovu oblast, da budu pravno precizne ali i dovoljno apstraktne kako bi mogle da ostanu validne uprkos budućem tehnološkom napretku u oblasti veštačke inteligencije³⁷⁾. Osim toga, istaknuto je da bi trebalo da postoji pristup zasnovan na proceni rizika, odnosno da bi pravni uslovi u pogledu kreiranja, razvoja i upotrebe sistema veštačke inteligencije trebalo da budu proporcionalni prirodni rizika koji predstavljaju po ljudska prava, demokratiju i vladavinu prava. CAHAI smatra da se klasifikacija rizika izvrši u nekoliko kategorija i navodi primere – nizak, visok, neprihvatljiv rizik ili „*red lines*“³⁸⁾. Sličnu klasifikaciju nalazimo i u Predlogu Uredbe EU o veštačkoj inteligenciji³⁹⁾.

Takođe, Komitet preporučuje da bi u cilju obezbeđenja pravne ujednačenosti i na globalnom i na regionalnom nivou, pravno obavezujući instrument Saveta Evrope trebalo da uzme u obzir i

³⁵⁾ *Possible elements of a legal framework on artificial intelligence, based on the Council of Europe's standards on human rights, democracy and the rule of law*, Ad hoc Committee on Artificial Intelligence (CAHAI), CAHAI(2021)09rev Restricted, Strasbourg, 3 December 2021. Vidi i: *Compilation of comments received on Possible elements of a legal framework on artificial intelligence, based on the Council of Europe's standards on human rights, democracy and the rule of law*, Ad hoc Committee on Artificial Intelligence (CAHAI), CAHAI(2021)12 Restricted, Strasbourg, 24 November 2021.

³⁶⁾ *Possible elements of a legal framework on artificial intelligence, based on the Council of Europe's standards on human rights, democracy and the rule of law*, Ad hoc Committee on Artificial Intelligence (CAHAI), CAHAI(2021)09rev Restricted, Strasbourg, 3 December 2021, str. 1.

³⁷⁾ *Ibid.*, str. 2, 3.

³⁸⁾ *Ibid.*, str. 3, 4.

³⁹⁾ *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and Amending Certain Union Legislative Acts COM/2021/206 final*

druge postojeće i naredne pravne i regulatorne okvire, a posebno Ujedinjenih nacija (uključujući i UNESCO), Evropske unije, OECD- a⁴⁰).

CAHAI dalje predlaže da se u dokument unese odredba koja bi podsticala strane da uspostave tzv „*regulatory sandboxes*”, kao i odredba kojom se podstiče javna rasprava i aktivno učestvovanje u ovoj oblasti⁴¹).

Pored gorenavedenih, Komitet predlaže da se uvedu odredebe o jednakom tretmanu i nediskriminaciji pojedinaca, rodnoj ravnopravnosti, odredbe koje se odnose na prava ranjivih/ osetljivih grupa, o stabilnosti, sigurnosti i sajber bezbednosti, transparentnosti, objašnjivosti, odgovornosti, kao i odredbu koja ima za cilj da obezbedi neophodan nivo ljudskog nadzora nad sistemima veštačke inteligencije i njihovim efektima u toku njihovog životnog ciklusa⁴²).

Poseban deo je posvećen primeni veštačke inteligencije u javnom sektoru, gde se pravi razlika između sistema veštačke inteligencije koji mogu da utiču na ljudska prava, demokratiju i vladavinu prava i one sisteme veštačke inteligencije koji ne predstavljaju takve rizike i naglašeno je da bi fokus trebalo staviti na moguće rizike primene veštačke inteligencije u svrhu krivičnog gonjenja, pravosuđu i javnoj upravi⁴³). Kada su u pitanju demokratski procesi, CAHAI ističe poštovanje slobode izražavanja, uključujući slobodu formiranja i zadržavanja mišljenja, primanje i prenošenje političkih informacija i ideja, kao i prava na slobodu okupljanja i udruživanja, sa ciljem da sve strane i interesne grupe imaju pristup demokratskim procesima pod jednakim uslovima⁴⁴).

Ovaj instrument bi, kako dalje navode, trebalo da sadrži odredbe o mehanizmima kojima se pruža pravna zaštita i to bar pravo na delotvoran pravni lek protiv takvih odluka (pred domaćim vlastima, uključujući i sudske organe), pravo na informisanje o primeni sistema veštačke inteligencije prilikom donošenja odluka, pravo da se izabere interakcija sa čovekom pored ili umesto sa veštačkom inteligencijom, kao i pravo da se zna da je u pitanju interakcija sa sistemom veštačke inteligencije, a ne sa čovekom. Predviđena je i zaštita uzbunjivača u vezi sa gorepomenutim u ovoj oblasti⁴⁵).

Konačno, već smo spomenuli da se u III delu ovog dokumenta govori o elementima koji se tiču mogućih dodatnih pravnih instrumenata, odnosno o korisnosti dodatnih pravno neobavezujućih modela, te ćemo na ovom mestu ukazati samo na nekoliko stvari. Ovde je fokus na proceni uticaja sistema veštačke inteligencije na ljudska prava, demokratiju i vladavinu prava i detaljno je opisano koje elemente bi procena uticaja sistema veštačke inteligencije trebalo da obuhvata. Istaknuto je da je teže utvrditi procenu uticaja sistema veštačke inteligencije na demokratiju i vladavinu prava, nego na ljudska prava, a prema Komitetu bi bar sledeći koraci trebalo da budu uključeni u ovoj proceni: Identifikacija rizika (identifikacija relevantnih rizika za ljudska prava, demokratiju i vladavinu prava); procena uticaja (procena uticaja, uzimajući u obzir verovatnoću i ozbiljnost efekata na ta prava i načela); procena upravljanja i ublažavanje i evaluacija (identifikacija odgovarajućih mera za ublažavanje uticaja i obezbeđivanje kontinuirane evaluacije)⁴⁶).

⁴⁰) *Possible elements of a legal framework on artificial intelligence, based on the Council of Europe's standards on human rights, democracy and the rule of law*, Ad hoc Committee on Artificial Intelligence (CAHAI), CAHAI(2021)09rev Restricted, Strasbourg, 3 December 2021, str. 2.

⁴¹) *Ibid.*, str. 4, 5.

⁴²) *Ibid.*, str. 5.

⁴³) *Ibid.*

⁴⁴) *Ibid.*, str. 6.

⁴⁵) *Ibid.*

⁴⁶) *Ibid.*, str. 7, 8.

IV UMETO ZAKLJUČKA – KA USVAJANJU EVROPSKE KONVENCIJE O VEŠTAČKOJ INTELIGENCIJI

Iz svega iznetog je jasno da Savet Evrope ubrzano i ozbiljno radi na donošenju prvog pravno obavezujućeg instrumenta na međunarodnom nivou u oblasti veštačke inteligencije u čijem bi fokusu bila zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava, u skladu sa standardima Saveta Evrope.

Sa druge strane, u Evropskoj uniji je donet Predlog uredbe EU o veštačkoj inteligenciji. Kako su sve države Evroske unije ujedno i članice Saveta Evrope, očekuje se da će se raditi o dokumentima koji su u velikoj meri usaglašeni i komplementarni⁴⁷⁾. Ovo ujedno ukazuje i na značaj i neophodnost pravnog regulisanja primene veštačke inteligencije. Kreatori ovih dokumenata se svakako nalaze pred ogromnim izazovom jer je u pitanju nova oblast, koja se razvija i napreduje veoma brzo. Smatramo da je jedan od ključnih elemenata u ovom procesu postavljanje dovoljno fleksibilnog pravnog okvira kako bi se što jednostavnije i pravovremeno reagovalo na napredak tehnologije u ovoj oblasti.

Sasvim je izvesno da će do usvajanja Evropske konvencije o veštačkoj inteligenciji doći, da će je države članice Saveta Evrope potpisati i ratifikovati. Ono što ostaje da se vidi je kakav će biti konačan tekst Konvencije, kako će ona biti prihvaćena, kakav će imati uticaj na globalnom nivou i koliko će uspeti da dogovori na „vladavinu tehnologije⁴⁸⁾”.

Zoran Filipovski, PhD, Full Professor
International Vision University, North Macedonia

Milena Galetin, PhD, Assistant Professor
Educons University, Sremska Kamenica;
Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad
University Business Academy in Novi Sad

THE ROLE OF THE COUNCIL OF EUROPE IN CREATING LEGAL INSTRUMENTS RELATED TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Abstract:

Intensive work on establishing legal instruments in the field of artificial intelligence is ongoing, both nationally and internationally. The authors deal with the activities of the Council of Europe in this area, which is aimed at creating and adopting the European Convention on Artificial Intelligence. After introductory reviews and analysis of the steps taken so far, special focus is on the document of the Ad hoc Committee on Artificial Intelligence of the Council of Europe - Possible elements of a legal framework on artificial intelligence, based on the Council of Europe's standards on human rights, democracy and the rule of law. The needs and possible directions of further legal regulation of this area are pointed out in the conclusion.

Keywords: Artificial Intelligence Legislation, Ad hoc Committee on Artificial Intelligence of the Council of Europe, European Convention on Artificial Intelligence

⁴⁷⁾ Vidi: Breuer Marten, The Council of Europe as an AI Standard Setter, 04 April 2022, dostupno na: <https://verfassungsblog.de/the-council-of-europe-as-an-ai-standard-setter/>.

⁴⁸⁾ Sümeyye Elif Biber, Machines Learning the Rule of Law: EU Proposes the World's first Artificial Intelligence Act, 2021, str. 1, dostupno na: <https://ssrn.com/abstract=3951908>; Autor smatra da bi akcenat prilikom donošenja Predloga uredbe EU o veštačkoj inteligenciji trebalo staviti na činjenicu da je intencija Evropske unije da jasno zaštiti vladavinu prava od „vladavine tehnologije”.

LITERATURA

1. Study on the human rights dimensions of automated data processing techniques on the human rights dimensions of automated data processing techniques (in particular algorithms) and possible regulatory implications, Council of Europe, March 2018.
2. ECRI study on „Discrimination, Artificial Intelligence and Algorithmic decision-making”, Study by Prof. Frederik Zuiderveen Borgesius Professor of Law, Institute for Computing and Information Sciences (ICIS), Radboud University Nijmegen, and Researcher at the Institute for Information Law, University of Amsterdam (the Netherlands), Council of Europe – 2018.
3. A study of the implications of advanced digital technologies (including ai systems) for the concept of responsibility within a human rights framework, Karen Yeung, dgi(2019)05.
4. T-PD guidelines on ai and data protection and on the protection of individuals with regard to the processing of personal data in a world of big data, t-pd(2017)01, Council of Europe.
5. Joint report of the Venice Commission and of the Directorate of information society and action against the crime of the Directorate General of human rights and rule of law (dgi), on digital technologies and elections, adopted by the Council of Democratic Elections at its 65th meeting (Venice, 20 June 2019) and by the Venice Commission at its 119th plenary session (Venice, 21-22 June 2019);
6. Gender equality commission (gec) draft committee of ministers recommendation to prevent and combat sexism, gec(2018)10 revised 2, Strasbourg, 8 February 2019, Council of Europe.
7. Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data Strasbourg, 28.I.1981.
8. Council of Europe work on Artificial Intelligence, Information Documents SG/Inf(2019)21, 2 July 2019.
9. Ethics Guidelines for Trustworthy AI, High-Level Expert Group on Artificial Intelligence, European Commission B-1049 Brussels Document made public on 8 April 2019.
10. Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449, adopted on: 22/05/2019.
11. The IEEE Global Initiative on Ethics of Autonomous and Intelligent Systems, „The IEEE Global Initiative”, 2019.
12. Paul Twomey, Kirsten Martin, A Step to Implementing The G20 Principles on Artificial Intelligence: Ensuring Data Aggregators and Ai Firms operate In the Interests of Data Subjects, G20 Insights, April 3, 2020;
13. Human Rights in the Digital Age, 131st Session of the Committee of Ministers (Hamburg Video Conference), CM/Del/Dec(2021)131/2b 21 May 2021;
14. Declaration by the Committee of Ministers on the manipulative capabilities of algorithmic processes, adopted by the Committee of Ministers on 13 February 2019 at the 1337th meeting of the Ministers’ Deputies.
15. Recommendation CM/Rec(2018)2 of the Committee of Ministers to member States on the roles and responsibilities of internet intermediaries (adopted by the Committee of Ministers on 7 March 2018 at the 1309th meeting of the Ministers’ Deputies).
16. Unboxing Artificial Intelligence: 10 steps to protect Human Rights, Commissioner for Human Rights, Council of Europe, May 2019.

17. Feasibility Study, Ad hoc Committee on Artificial Intelligence (CAHAI), Strasbourg, 17 December 2020;
18. Possible elements of a legal framework on artificial intelligence, based on the Council of Europe's standards on human rights, democracy and the rule of law, Ad Hoc Committee on Artificial Intelligence (CAHAI), Strasbourg, 3 December 2021 CAHAI(2021)09rev.
19. David Leslie, Christopher Burr, Mhairi Aitken, Josh Cows, Mike Katell & Morgan Briggs Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy, And the Rule Of Law, Council of Europe and The Alan Turing Institute, June 2021;
20. www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/cahai
21. Breuer Marten, The Council of Europe as an AI Standard Setter, 04 April 2022, dostupno na: <https://verfassungsblog.de/the-council-of-europe-as-an-ai-standard-setter/>.
22. Sümeyye Elif Biber, Machines Learning the Rule of Law: EU Proposes the World's first Artificial Intelligence Act, 2021, str. 1, dostupno na: <https://ssrn.com/abstract=3951908>

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

001:34(082)
316.3:34(082)

**МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Правнички дани - проф. др Славко Царић
(19 ; 2022 ; Нови Сад)**

Право, наука и друштво - актуелна питања и перспективе : [зборник радова] = Law, science and society - the current issues and perspectives : [proceedings] / XIX међународни научни скуп "Правнички дани - Проф. др Славко Царић", Нови Сад, 23. септембар 2022. = XIX international scientific meeting "Legal days - Prof. Slavko Carić, PhD" ; [уредник Милан Почуча]. - Нови Сад : Универзитет Привредна академија, Правни факултет за привреду и правосуђе, 2022 (Нови Сад : НС Мала књига+). - 454 стр. ; 24 cm

Текстови ћир. и лат. - Тираж 150. - Стр. 19-20: Уводна реч / Милан Почуча = Foreword / Milan Počuča. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Резиме на енгл. језику уз већину радова.

ISBN 978-86-86121-51-6

а) Наука - Правни аспект - Зборници б) Друштво - Правни аспект - Зборници

COBISS.SR-ID 74323209